

GUNNAR QVIST

Om periodindelning i kvinnohistorien

Gunnar Qvist gör här en periodisering av den svenska kvinnohistorien utifrån kriterier som demografisk utveckling, läget på arbetsmarknaden, den faktiskt förda kvinnopolitiken på statlig och organisationsnivå samt kvinnornas egna strävanden.

Inte minst av pedagogiska skäl framstår det som angeläget att få en någorlunda fast periodindelning även för kvinnohistorien. För undervisningen är det en nödvändighet, men även forskningen torde vara betjänt av ett kronologiskt ramsystem. Med utgångspunkt i föreliggande forskningsresultat skall jag skissera en möjlig preliminär periodindelning. Den är baserad på tre typer av variabler: 1. Bakgrundsvariabler av allmänpolitisk, demografisk och arbetsmarknadsmässig art. 2. Den faktiskt förda kvinnopolitiken, dvs myndigheters och organisationers åtgärder och attityder betr kvinnornas ställning i samhället. 3. 'Kvinnokampen', dvs kvinnornas egna insatser för att påverka kvinnopolitiken. (I ett vidare sammanhang bör man naturligtvis tala om 'könspolitik', eftersom varje åtgärd rörande kvinnorna får konsekvenser för männen och kvinnorna drabbas av vad som traditionellt uppfattats som interna uppgörelser inom 'manssamhället'; i detta större perspektiv existerar ingen könsneutral politik. Begreppet 'kvinnopolitik' kan vara användbart endast i forskningens begynnelsefas, eller i avgränsade sammanhang.)

Vid en sammanvägning av de nämnda faktorerna kan man urskilja 6 olika perioder: 1. Det förindustriella samhället fram till 1800-talets förra hälft. 2. Emancipations-epoken från 1800-talets förra hälft till ca 1920. 3. Mellankrigstiden. 4. 1940- och 50-talen. 5. 1960-talet. 6. 1970-talet. Till sitt innehåll synes dessa perioder återfinnas inom

flertalet västerländska industriländer, medan tidsgränserna kan variera. (Rösträtten exempelvis fick de svenska kvinnorna senare än sina nordiska medsystrar.) Den likartade utvecklingen tyder på likartade orsaker.

1. Det förindustriella samhället

Det medeltida Sverige var juridiskt uppbyggt som dels ett *manssamhälle*, med makt-havande män och omyndiga kvinnor, dels ett *klassamhälle*, med rättigheter och skyldigheter strikt skiktade efter stånd. Denna samhällsstruktur bestod formellt till 1800-talets mitt, då en successiv nedbrytning av dess grundelement satte in, med skråsystemets upplösning 1846–64 och representationsreformen 1865 som viktiga startpunkter.

Kvinnans omyndighet var ej principiellt betingad. Änka var i det stora hela självständigt, hustru kunde vid behov träda i mannens ställe (utöva husbondevälde, ibland även rösträtt), och ogift kvinna kunde dispensvägen bli myndigförklarad.

I detta samhälle var 90% eller mer av befolkningen knutna till jordbruket. I bondesamhället härskade av allt att döma en *faktisk jämställdhet* mellan könen i *arbetslivet*. Jordbrukets organisation byggde på en *vertikalt* (eller sektoriellt om man så vill) könsfördelad arbetskraft, med höga krav på specialkunskaper inom respektive arbetsområden och med marknadsvärde på vardera sektorns produkter (vid skattebetalning och försäljning av överskott). Endast i produk-

tionsenheter större än familjen (manufaktur-er, bruk, gruvor) existerade *horisontellt* könsskiktad arbetsfördelning, med kvinnorna i bottenskiktet (till den klasskiktade byråkratin ägde kvinnor ännu ej tillträde).

2. *Emancipationsepoken*

Industrialiseringen innebar att stordriften tog överhand och spred sig till arbetslivets alla områden: produktion, distribution, kommunikation, administration, undervisning, vård. Men även mönstret för arbetsfördelning togs över, med allt vidare spridning av systemet med kvinnor i bottenskiktet, yrkes- och lönemässigt, som följd. Å andra sidan utgjorde den gamla köns- och klasslagstiftningen besvärande hinder för kapitalismens företagare, med deras behov av en rörlig och ansvarig arbetskraft och en fri kapitalmarknad. Vid 1800-talets mitt inleddes därför ett skede med successiv övergång från ett samhälle med *särskiljande* lagstiftning i fråga om kön och klass till ett samhälle med för alla medborgare *lika gällande* lagar.

Ur kvinnosynpunkt blev innebörden att lagsystemet gjordes *könsneutralt*. Med rösträtt (1918–21), jämställdhet inom äktenskapet (1920) och tillträde till även högre offentliga tjänster (1920–23) hade kvinnorna blivit *formellt* jämställda med männen.

Denna process hade alltså avlägsnat den juridiska kvinnodiskrimineringen på en rad iögonenfallande områden. Men den hade samtidigt berövat en växande andel av kvinnorna i *arbetslivet* den faktiska jämställdhet de ägt i bondesamhället. Härtill kom att en låg och sjunkande giftermålsfrekvens inom de högre samhällsklasserna drev mängder med kvinnor ur dessa skikt att ta yrkesarbete – och därmed uppleva diskrimineringen i fråga om lön och karriär, i de nya offentliga verken lika väl som i den privata förvaltningen. I dessa upplevelser av nedklassning och diskriminering har kvinnorörelsen, organisatoriskt skönjbar från 1870-talet, sina rötter. Därmed tillfördes kvinnopolitiken ett nytt moment, en kvinnornas egen motståndsrörelse. Den s k kvinnoemancipationen är visserligen ett människens verk, i den

meningen att den genomfördes innan kvinnorna ännu var politiskt myndiga. Men händelseförloppet påverkades av en 'kvinno-kamp' på flera olika plan.

Det finns skäl att framhålla att denna började långt före kvinnorörelsen, på så sätt att tusentals kvinnor under 1800-talets förra hälft dispensvägen skaffade sig näringstillstånd och/eller myndighet. När de gamla skrå- och omyndighetssystemen föll, var de i själva verket urholkade av de många beviljade undantagen och den nya ordningen innebar i långa stycken kodifiering av redan inträdda förhållanden. I ett vidare perspektiv utgjorde dessa tiotusentals aktiva kvinnor en del av de stöttrupper som bragte ständsamhället på fall.

En avgörande organisatorisk frågeställning för den tidiga kvinnorörelsen var: rena kvinnoorgan eller samverkan med – och därmed underordning under – motsvarande manliga organisationer? Inom arbetarrörelsen var svaret tidigt givet: män och kvinnor har samma fiende, det kapitalistiska systemet, och måste samverka för att nå det gemensamma målet, det socialistiska samhället. SAP (1889) och LO (1898) blev här manligt dominerade topporgan för kvinnornas arbete. Beträffande kvinnornas uppgifter inom arbetarrörelsen rådde dock skilda meningar. Marx-Engels delade sin samtids syn på kvinnan som ett historiens objekt, utan betydelse för den historiska utvecklingen. Ur *könsslaveriet* kunde hon visserligen befrias genom hemarbetets 'industrialisering' och därav följande möjligheter till eget förvärvsarbete och ekonomiskt oberoende. Men hennes definitiva befrielse, ur löneslaveriet, skulle komma automatiskt via det manliga proletariatet. Denna attityd gav upphov till en 'feministisk' marxism (Clara Zetkin i Tyskland m fl), som hävdade att kvinnornas aktiva medverkan var nödvändig för revolutionens seger. I sin kamp för rösträtt – och representation – var de inte främmande för tanken på kvinnornas särart och särintressen, härledda ur modersuppgiften. Mot '*automatiken*' satte de alltså upp *medverkan* och *medinflytande*, krav som inrymde en latent könskonflikt.

Inom tjänstemannaskikten och de borger-

liga partierna var läget annorlunda. Här saknades ideologi för kvinnokampen, könskonflikterna trädde ofta i dagen och organisationsbildningen blev splittrad, med såväl en- som tvåkönade fackliga organisationer, med politiska kvinnoförbund med lös anknytning till respektive partier, med det politiskt obundna Fredrika Bremer-förbundet och med en rösträttsrörelse över partigränserna. Till bilden hör att kvinnorna i långt större utsträckning än männen sökte sig till tjänstemannayrken; 1920 bestod gruppen akademiker och tjänstemän enligt folkräkningen till 40 % av kvinnor, mot bara 20 % kvinnor bland industriarbetarna.

Den borgerliga kvinnorörelsen nådde i stort sett sitt mål: formell likställdhet med männen, medan den proletäras försiktigt framförda krav på faktisk jämställdhet på arbetsmarknaden (lön, arbetsfördelning) och i de fackliga och politiska organen möttes med likgiltighet av den mansdominerade arbetarrörelsen. De borgerliga kvinnorna ägde ofta intressestöd av mäktiga manliga grupper ur över- och medelklass, medan arbetarrörelsens ledare under denna kamp- och konsolideringstid valde att främst satsa på den manliga delen av proletariatet, liksom sina kolleger i Europa i övrigt. 'Kvinnofrågan måste betraktas som en sekundär synpunkt', deklarerade Branting när kvinnorna fronderade i frågan om nattarbetsförbud för kvinnor 1908–09. Automatiktänkandet dominerade partiets kvinnopolitik.

3. Mellankrigstiden

Ekonomiska depressioner och nativitetskrisen skapade inom alla läger starka antifeministiska strömningar, som hotade särskilt de gifta kvinnornas arbetsrätt. Motioner i riksdagen och på fackliga kongresser avvisades visserligen, men i realiteten drevs många gifta kvinnor att sluta sin anställning. Nativitetskrisen satte sin prägel även på 30-talets sociallagstiftning, som med sin inriktning på stöd åt mödrar och barn fick starka *särskiljande* inslag. Den patriarkala familjen, med mannen som huvudförsörjare, förblev riktpunkt.

Kvinnorganisationerna kämpade hårt för bevarad arbetsrätt och familjestöd, men motståndet lämnade föga utrymme för en mer principiell jämställdhetsdiskussion, inte ens i 30-talets stora sexualdebatt. Förhoppningarna från rösträttsstridens år om starkt ökad kvinnomakt grusades snabbt. Den stora rösträttsorganisationen självdog i brist på nya engagerande mål, och kvinnorna fångades in av de etablerade partierna. Partipolitiken tog över kvinnopolitiken, möjligheterna att formulera egna jämställdhetsprogram utnyttjades inte av kvinnoförbunden, och protesterande men partiljala fick kvinnorna finna sig i fortsatt faktisk diskriminering i fråga om karriär och lön (behovslönötänkandet dominerade fortfarande). Manssamhället stod kvar, med blott ytliga spår av kvinnoemancipationen. Ännu 1939 fanns blott 3 % kvinnor i riksdagen. Lika liten framgång hade kvinnorna i de mansdominerade fackliga organisationerna, vilket måhända förklarar de kvinnliga fackförbundens avvaktande hållning inför försöken att bilda centralorgan för tjänstemännen (DACO 1931, för privatanställda, 'gamla' TCO 1937, för offentligt anställda).

Idén om frälsning genom kvinnan hölls levande i vissa kretsar, särskilt i Fogelstadgruppen kring Elin Wägner och tidskriften *Tidevarvet*. Gruppen samarbetade delvis med *Frisinnade kvinnors riksförbund* (från 1931 *Svenska kvinnors vänsterförbund*), som 1923 frigjorde sig från partibundenheten och intog en radikal ståndpunkt i jämställdhetsfrågan, med öppna krav på kvinnomakt. Ledande personer i dessa kretsar, i Fredrika Bremerförbundet och i en rad kvinnliga fackförbund inom tjänstemannområdet tog initiativ till säraktioner för att få in fler kvinnor i de politiska församlingarna. Man pejlade opinionen för ett särskilt kvinnoparti, gjorde försök med särskilda kvinnolistor vid några val och skapade en *Kommitté för ökad kvinnorepresentation*. Partimotståndet var dock hårt, särskilt inom höger- och socialdemokraterna, medan liberalerna-folkpartiet visade viss förståelse, och aktionerna misslyckades. Kvinnoförbunden följde sina partier, de fackliga kvinnoorganisationerna var för svaga, och därmed gick

planerna på parlamentariska nyskapelser i samband med kvinnorösträttens erövring om intet. Kvinnorna förblev en obetydlig faktor i politiken. (Ytterligare ett förbund, Sveriges moderata kvinnoförbund, förklarade sig självständigt efter rösträtten, men dess huvudintresse gällde försvar och filantropi; 1937 gick det upp i högerns kvinnoorganisation.)

4. 1940- och 50-talen

Förutsättningarna för kvinnorna att hävda sig på arbetsmarknaden var gynnsamma så tillvida som kriget följdes av en högkonjunktur av dittills aldrig skådat slag. Men samtidigt 'drabbades' kvinnorna av demografiska förändringar större än några tidigare kända: en åldersmässig förskjutning mot de högre åldrarna och en snabbt stigande giftermålsfrekvens; av kvinnor i åldern 20–40 år var 1930 hälften ogifta, 1960 blott 24 %. Arbetsmarknadspolitik ställdes plötsligt inför krav på samhälleliga åtgärder i form av bl a daghemsbyggande, utbildning, omskolning, ny social- och skattepolitik. Den socialdemokratiska regeringen valde emellertid att satsa på det nya alternativ som nu erbjöd sig, invandrare, och gjorde föga för att hjälpa kvinnorna. Detta till trots skedde en avsevärd ökning av antalet kvinnor på arbetsmarknaden, särskilt på tjänstemannasidan och på den offentliga sektorn. Nära hälften av kvinnorna i arbetskraften var gifta 1960, mot bara 16 % 1940.

Denna utveckling gjorde det till ett livsvillkor för 'nya' TCO (bildat 1944 genom hopslagning av DACO och 'gamla' TCO) att tidigt gå ut med appeller om lika lön och socialpolitiskt stöd åt förvärvsarbetande gifta kvinnor; det stora flertalet kvinnliga tjänstemannaförbund anslöt sig till organisationen, som därigenom redan 1948 hade 35 % kvinnliga medlemmar. LO hade då visserligen bara 18 % kvinnor, men upplevde TCO som en konkurrent och uttalade sig också för likalönsprincipen. Effektiv uppföljning uteblev dock, liksom ökat kvinnoinflytande i de fackliga topporganen. Partierna var mer lyhörda, och kvinnorepresentationen i riksdagen steg till 10 %.

Huvuduppgiften för kvinnoorganisationerna blev under dessa förhållande att söka undanröja hindren för kvinnorna förvärvsarbete, att skapa verklig 'valfrihet' för kvinnorna, frihet att välja mellan hem- och yrkesarbete, medan 'jämsliddhet' förblev ett diffust begrepp. Mest energiskt för daghemsbyggande, engagerade sig arbetarrörelsens kvinnor, dock utan att vinna nämnvärt gehör hos de maktavande männen; 50-talet igenom förblev antalet daghemsplatser oförändrat. I frågan om deltidstjänster svängde opinionen bland arbetarkvinnorna från motstånd till accepterande; 1960 skrevs krav på deltidstjänster in i SAPs partiprogram.

5. 1960-talet

Med 1960-talet kom ett markant omslag. Å ena sidan strömmade kvinnor som aldrig förr ut på arbetsmarknaden, och andelen inom arbetskraften steg från 32 till 40 %, många visserligen på deltid. Huvuddelen av dessa kvinnor var gifta, 1970 nära två tredjedelar, och hälften av alla mödrar med barn under 7 år deltog nu i förvärvsarbetet. Samtidigt inleddes en uppluckring av tidigare normer för familjebildning, avspeglad i att 1970 nära en femtedel av de nyfödda barnen var formellt utomäktenskapliga, mot 10–11 % under 1940–50-talen.

Denna utveckling gick parallellt med en total omläggning av kvinnopolitiken. Daghemsbyggandet fick hög prioritet, särbeskattning förbereddes och inom sociallagstiftningen startades en övergång från 'patriarkaliska' till köns- och civilståndsneutrala normer. Allt med den uttryckliga motiveringen att locka så många kvinnor som möjligt till förvärvsarbete. På den privata sektorn avskaffades äntligen det formella olikalönssystemet. Samtidigt stoppades den fria invandringen.

Den nya kvinnopolitiken hade många orsaker. Kvinnoexpansionen ökade automatiskt kvinnoinslaget i de fackliga organisationerna (1970 29 % i LO, 43 % i TCO), vilket nästan lika automatiskt tvang de fackliga ledarna att mer än förut uppmärksamma kvinnoproblemen, särskilt som dragkampen

om vissa kvinnodominerade mellangrupper fortsatte. Politikerna fann plötsligt i kvinnorna på arbetsmarknaden en väsentlig och växande del av väljarkåren (1970 1.6 milj), dessutom i stor utsträckning placerade på den offentliga sektorn och alltså direkta objekt för det politiska handlandet.

Att LO – och SAP – först med 60-talets ingång energiskt griper sig an kvinnofrågorna synes ha samband även med det då lancerade näringspolitiska programmet: full sysselsättning i kombination med hård rationalisering via den solidariska lönepolitiken. Systemet tålde i princip inga låglönefickor. Där kunde ju mindre lönsamma företag och branscher överleva. Alltså måste de låga kvinnolönerna bort – och invandringen regleras.

Hela denna omläggning av kvinnopolitiken innehöll dock föga av strävanden att nå faktisk jämställdhet mellan könen. Primärt gällde det fortfarande att avlägsna hinder för arbetskraftens utnyttjande och näringslivets rationalisering. Den öppna lönediskrimineringen av kvinnorna ersattes med en dold, delvis inbyggd i nya lönesystem, och uppdelningen av arbetsmarknaden i manliga och kvinnliga sektorer bestod. Kvinnorna själva ägde fortfarande obetydligt direkt inflytande över utvecklingen. Visserligen steg deras andel i riksdagen till 14 %, en följd av det växande intresset för kvinnorna som väljare, men i facket blev många kvinnor utmanövrerade i samband med övergång till storförbund och storavdelningar. I TCO försvann på 60-talet den vägen de rena kvinnoförbunden.

Ideologiskt medförde dock 60-talet ett genombrott för jämställdhetstanken, som nu tas upp programmatiskt inom kvinnoförbunden, de fackliga organisationerna och de politiska partierna, särskilt socialdemokraterna och folkpartiet; högern och centern kunde ännu tala om 'valfrihet'. Ivrarna för jämställdhet gick nu utöver daghemsfrågan och aktualiserade även fadersrollen: fadern bör ha samma ansvar för barnet som modern. Men än så länge var det mest en läpparnas bekännelse. *Hur* den nya rollfördelningen skulle fås att fungera praktiskt, det saknades det klara föreställningar om på alla

håll. Varken partier, fack eller kvinnoförbund hade prioriterat jämställdhetsmålet och angett medlen att nå det. I riksdagen kom därför den centrala frågan om barnomsorgen att ses främst ur arbetsmarknadssynpunkt.

Den växande klyftan mellan program och verklighet utlöste mot slutet av 60-talet den sk nyfeminismen, manifesterad i radikala kvinnliga organisationer utanför de etablerade, som inspirerade en debatt om aktiva åtgärder i uttalat syfte att åstadkomma faktisk jämställdhet mellan könen på alla samhälleliga områden.

6. 1970-talet

Nyfeminismen hade rötter i USA, där en lagstiftning i syfte att häva kvinnodiskrimineringen startats på 60-talet. Impulser kom även från FN, ILO och EG, vilka alla under 70-talets gång skärpt sina krav beträffande könsdiskrimineringens upphävande i medlemsländerna. FN:s kvinnoår 1975 har ytterligare markerat den vikt FN tillmäter kvinnofrågan. All denna aktivitet har fått till följd att 70-talet världen över kommit att präglas av ett nästan febrilt officiellt arbete med jämställdhetsfrågan.

I Sverige fortsatte under 70-talet ökningen av antalet kvinnor på arbetsmarknaden: praktiskt taget hela tillväxten av arbetskraften – och de fackliga organisationernas numerär – under de två senaste decennierna utgörs av kvinnor. Samtidigt fortgick raseeringen av den traditionella familjen via skilsmässor och 'samboende'; 1977 föddes 35 % av barn i andra relationer än de äktenskapliga.

I jämställdhetspolitiken rörande arbetsmarknaden har huvudfrågan gällt: lagstiftning eller fackliga avtal som medel. Regeringsskiftet 1976 innebar en seger för lagstiftningslinjen, och en "Lag om jämställdhet mellan kvinnor och män i arbetslivet" antogs med knapp majoritet av en splittrad riksdag våren 1979. Den var tänkt att bygga på principen *stöd åt det underrepresenterade könet* men reducerades av riksdagsmajoriteten till ett allmänt hållet påbud: "En arbetsgivare får inte missgynna en arbets-

tagare eller en arbetssökande på grund av hans eller hennes kön". Även kontrollorgan och sanktionsmedel ströks i riksdagens skrivning.

Bland andra åtgärder märks inrättandet av en jämställdhetsdelegation 1972, ändrad till jämställdhetskommitté 1976, jämställdhetsförordning för den offentliga sektorn 1976 samt villkorliga statliga företagsbidrag (utgår i samband med anställning, utbildning etc som gynnar det underrepresenterade könet). På arbetsmarknaden har LO, TCO och SAF upprättat särskilda jämställdhetsavtal, och många fackförbund har inrättat särskilda organ för jämställdhetsarbetet. Även avtalsförhandlingarna har politiserats under 70-talet, med regeringsutspel i form av skattetabeller och riktlinjer för den offentliga sektorn, kännetecknade av s k låglöneprofil, vilken i realiteten främst gynnat kvinnorna.

I fråga om barnomsorgen har trenden i lagstiftningen gått i den riktningen att även fäderna ska bli delaktiga av det ersättnings-system, som tidigare tillkommit enbart mödrarna: rätt till viss ledighet för barnvård etc.

Till sin karaktär har hela detta aktionsprogram utgjort en fortsättning på 60-talets könsneutralitet, i den meningen att det i de enskilda fallen syftat till stöd åt det 'underrepresenterade' könet, inte till att systematiskt föra upp kvinnorna till faktisk jämställdhet med männen. Man har övergått till att tala om *könsdiskriminering* i stället för om *kvinnodiskriminering*, och det är en viktig distinktion – i ett skede då stora överföringar av arbetskraft väntas komma att ske från den mansdominerade industrisektorn till den kvinnodominerade offentliga sektorn.

Skilda konsekvenstolkningar synes ligga bakom kvinnoopinionens splittring i lagstiftningsfrågan. Kvinnorna inom arbetarrörelsen och TCO är liksom sina huvudorganisationer övervägande mot den nu antagna lagen, medan den försvaras av kvinnorna inom de borgerliga partierna, särskilt folkpartiet och centern, samt av SACO/SR. (LO:s och TCO:s huvudinvändning gäller dock användningen av lagstiftning i en fråga som de båda organisationerna betraktar som rent facklig.)

De faktiska resultaten hittills av allt detta jämställdhetsarbete är marginella, utom i de politiska församlingarna, där frammarschen fortsatt: i riksdagen utgör kvinnorna efter 1979 års val en dryg fjärdedel, måhända gynnade även av vårt system med flermansvalkretsar och utjämningsmandat. Även regeringen har påverkats och inrymmer sen 1976 en fjärdedel kvinnor.

I de fackliga topporganen är det däremot kräftgången som fortsatt, den väldiga kvinnotillströmningen till trots. Kanske en antydning om en maktförskjutning inom samhället som helhet till de fackliga organisationernas förmån. Men säkerligen också ett resultat av den fackliga organisationsformens förmåga att 'pacificera' kvinnoopinioner. LOs 800 000 kvinnor exempelvis saknar den möjlighet att samlas i erkända former i egenskap av kvinnor för att utifrån egna gemensamma erfarenheter diskutera program och ställa krav som det socialdemokratiska kvinnoförbundets 50 000 kvinnor äger. Självfallet finns i botten skillnaden mellan politik och fack och dess konsekvenser för graden av lyhörddhet i ledningen: man kan välja parti men som regel inte facklig organisation.

De politiska framgångarna beror delvis på att kvinnoorganisationerna på 70-talet långt mer energiskt än tidigare gripit sig an själva maktfrågan, genom öppna anspråk på viss andel av mandat och uppdrag. Tidigast ute var folkpartiets kvinnoförbund, som redan 1972 förmådde partiets landsmöte att acceptera målsättningen minst 40 % kvinnor i partiets egna organ. Samma år bröt socialdemokratiska kvinnoförbundet sin passiva linje i representationsfrågan och krävde fler kvinnor bland partiets förtroendevalda. Uteblivna resultat drev förbundet att 1978 föra fram ett program innebärande systematiskt genomförd könskvotering upp till minst 40 % enligt ett visst tidsschema. Partiets svar blev ett uttalande av kongressen samma höst: 'målet bör vara att kvinnornas representation i ... partiets kår av förtroendevalda ska avspegla deras andel av befolkningen (dvs drygt hälften. Förf:s anm) och att fördelningen av kvinnor och män med uppdrag inom de egna organisationerna ska

avspegla andelen kvinnor och män bland partimedlemmarna'. Berörda organisationer uppmanades att utarbeta handlingsprogram i syfte att nå detta mål. Kvinnoförbundets krav på tidsschema föll dock bort. Lösningen är av principiellt intresse, med sin klara åtskillnad mellan intern och extern verksamhet.

Preciseringen i representationsfrågan är att betrakta som en utlöpare av partiets utfästelse i 1975 års partiprogram att 'förverkliga' jämställdheten mellan män och kvinnor 'i familj, arbetsliv och samhälle'. Bland medlemmen angavs 6-timmarsdag samt en utbyggnad av 'samhällsservicen' i syfte att 'ge män och kvinnor möjlighet att förena en god omvårdnad om barnen med förvärvsarbete och deltagande i samhällslivet'. Även bakom denna programpunkt har kvinnoförbundet spelat en starkt pådrivande roll.

Alla dessa 70-talets politiska aktiviteter utspelar sig mot bakgrunden av en arbetsmarknad med snart två miljoner kvinnor, 45 % av arbetskraften och mer än hälften av den kvinnliga väljarkåren. De utgör en ny maktfaktor i vår politiska konstellation, allt mer märkbar under decenniets gång.

Samtidigt har *särartsideologin* fått förnyad styrka, nu mestadels baserad på den för alla uppenbara skillnaden i samhälleliga erfarenheter mellan kvinnor och män, hänvisade som de blivit till nästan helt skilda livsmönster. Men särartsideologin aktualiserar också *urvalsproblemet*: vilka skall ha sista ordet vid nomineringen av kvinnliga kandidater, mansdominerade församlingar som nu eller kvinnorna själva? Därmed står vi inför ett huvudproblem i alla maktfrågor: organisationsformens avgörande betydelse.

Summary

Six periods within Swedish women's history can be discerned. In delineating these periods, various criteria have been taken into consideration such as: demographic changes, the situation on the labour market, the actual policy, as regards women, which has been pursued by the authorities, political parties and unions, as well as the struggle by women themselves.

In *pre-industrial society*, women's legal minority appears to have been coupled with an actual

equality in working life, at least within the peasantry. The need of industrial society for a mobile and reliable labour force gave rise to a striving to remove legislation which was specifically related to sex and class and the so-called *emancipation epoch* (which lasted from the beginning of the 1800's to the 1920's) resulted in formal equality between men and women. At the same time, however, the labour market became extremely segregated by sex, with a concentration of women in the lower strata and within a narrow range of occupations. The labour movement at this time did not have a programme for equality between the sexes and in the collective labour contracts differences with regards to men's and women's wages and working conditions were preserved. The depression and birth-rate crisis during the inter-war years created a deep hostility towards women on the labour market and many married women were forced to leave their positions.

The 1940's and 1950's were characterised on the one hand by an economic boom and by a shortage of labour and on the other hand by a tremendous increase in the frequency of marriages which went hand in hand with somewhat of an increase in the birth rate. In this situation, politicians, as well as the labour movement as a whole, invested in a new source of labour which the post-war years offered, that of immigrant workers. As a result, practically no steps were taken to make it easier for married women to enter the labour market. The primary goal of women's organisations was therefore one of ensuring 'freedom of choice' for married women: the possibility of choosing between home and working.

The 1960's brought about a change in attitude, which was evident in equal pay policy, provision of nursery schools/child care facilities and reforms in taxation and social legislation – all of which were designed to support the 'two breadwinner family' as well as regulate immigration. These were linked to an economic policy which aimed at full employment in combination with radical structural rationalisations by means of the so-called 'policy of wage solidarity' (*den solidariska lönepolitiken*)¹ (women's low wages and unregulated immigration were liable to jeopardize this goal). The number of women found on the labour market nearly doubled and their percentage of the labour force increased from 32 % to 40 %. However, since no appreciable changes occurred with respect to job and wage differences and since women were still powerless within politics and the unions, dis-

satisfaction among women grew explosively.

Politicians, conscious of their voters, were forced to act and the 1970's have therefore been characterized by a hectic phase of official work concerning equality between men and women. This has been partly to fulfill the recommendations and resolutions adopted by international bodies such as the UN (Women's Year, 1975) and the ILO. Real equality has become a recognized goal within political parties and unions. This is evident in the law against sex discrimination, state subsidies to firms on the condition that 'the under-represented sex' is favoured when offering an employment position or training place, special bodies set up to keep a watch over equality, as well as union agreements concerning equality on the labour market.

So far the results of all this work regarding equality have, however, been marginal with the exception of politics. Here the percentage of women in parliament has risen from 14% to 26% between 1970 and 1979 and in the government it has risen to 25%. On the other hand, women's relative influence within the top echelons of the unions has diminished despite a tremendous influx of women. This is perhaps not only a reflection of the 'voters' independence (an individual can vote for a party but not for a union organisation) but also a shifting of power within society as a whole to the advantage of the unions.

1. This policy aims at giving all workers an equal, high wage. Those earning high wages are to abstain from wage increases in the collective labour contracts so that those lower down the scale can reach a similar level. This means that firms that are less economically sound would be forced to rationalise or go out of business. In this way, low wage branches of industry would be eliminated.

Gunnar Qvist
Göteborgs universitet
Historiska Institutionen
Kvinnohistoriska avdelningen
Föreningsgatan 16 A
411 27 Göteborg